

Covenant & Conversation

Jonathan Sacks
THE RABBI SACKS LEGACY

RABI LORD JONATHAN SACKS'IN ÖĞRETİ VE YAZILARINDAN

Covenant & Conversation yazılarına sağladıkları ve Harry (Chaim) Schimmel'in anısına adanan cömert sponsorlukları için **Schimmel Ailesi'ne teşekkürlerimizle**. "R. Chaim Schimmel'in Tora'sını, onunla ilk karşılaştığım zamandan beri severim. Sadece yüzeysel gerçekle değil, alta yatan daha derin gerçeğe olan bağlantısıyla da ilgilenmeye gayret eder. 60 yıldır kendisine eşlik eden olağanüstü eşi Anna'yla birlikte, aile, cemaat ve Tora sevgisine adanmış bir yaşam inşa ettiler. Ortaya koydukları örnek yaşamla beni fazlasıyla etkilemiş müstesna bir çift." – Rabi Sacks

Vayetse

Yaakov'un Karakteri

Yaakov nasıl bir insandı? Yaşamında ardı ardına okuduğumuz olaylar zinciri boyunca bize sürekli haykıran soru budur.

Yaakov hakkında duyduğumuz ilk tarif, onun *iş tam*: basit, sessiz, yalın, dürüst bir adam olduğudur. Ancak bu tam da onun ne *olmadığının* tarifi gibi görünmektedir. Zira onu, Esav'ın *behorluk* hakkını bir kâse çorba karşılığında satın alırken görmekteyiz. Onu, babasının görme yetisini kaybetmesini kendi avantajına kullanarak, ödünç alınmış giysilere bürünmüş halde Esav'ın *berahasını* alırken görmekteyiz.

Bunlar okuyucuyu tedirgin eden olaylardır. Tabii ki bu olayları *midraşı* temel alarak okuyabiliriz. *Midraş*, Yaakov'u her yönden iyi, Esav'ı da her yönden kötü gösteren ifadeler içerir. Tora'nın metnini, Yaakov'un davranışı ahlaki yaşamın en yüksek standartlarıyla tutarlı olacak şekilde yeniden okur. Bu yaklaşım hakkında konuşulabilecek çok şey vardır.

Alternatif olarak, bu belirli örneklerde, amacın araçları meşru kıldığını da söyleyebilirdik. *Behorluk* örneğinde, belki de Yaakov, Esav'ı, bu konuyu gerçekten umursayıp umursamadığı konusunda sınamaktaydı. Ve Esav *behorluk* hakkını bu kadar kolaylıkla verdiği göre belki de Yaakov, bu hakkın, ona gerçekten değer veren kişiye gitmesi gerektiği sonucuna varmakta haklıydı. *Beraha* olayında da Yaakov, "büyük olan gence hizmet edecek" şeklinde İlahi bir mesaj almış olan annesinin sözüne itaat etmekteydi.

Yine de metnin kendisi rahatsız edici niteliğini korumaktadır. Yitshak, Esav' "Kardeşin hileyle geldi ve *berahanı* aldı" demektedir. Esav "İsminin Yaakov (arkadan gelip birinin yerini alan) olması ne kadar da uygun! İkinci keredir yerimi alıyor. *Behorluk* hakkımı almıştı; şimdi de *berahanı* aldı!" Bu tip suçlamalar, Tanah'taki başka hiçbir kahramana karşı yöneltilmemiştir.

Üstelik hikâye orada da bitmemektedir. Bu haftaki *perasha*da, benzer bir kandırmaca bu kez Yaakov'a karşı yapılmaktadır. Düğün gecesinin ardından Yaakov, düşündüğü gibi, sevdiği Rahel'le değil, aslına Lea ile evlendirilmiş olduğunu keşfeder. Lavan'a şikâyetinde bulunur:

"Nedir bu bana yaptığın? Yanında çalışmam Rahel için değil miydi? Neden beni aldattın?"

Bereşit 29:25

Lavan cevap verir:

"Bizim buralarda öyle yapılmaz; küçüğü ilk doğandan önce vermeyiz"

Bereşit 29:26

Burada kelimenin tam anlamıyla kısasa kısas bir karşılık görmemek oldukça zordur. Daha küçük olan Yaakov, büyük olan Esav'muş gibi davranmıştı. Şimdi de büyük olan Lea, küçük olan Rahel'in yerini almıştır. Tanah ahlakının temel bir prensibi burada işlemektedir: Sen nasıl yaptıysan, sana da o şekilde yapılacaktır.

Ancak aldatmaca ağı devam etmektedir. Rahel Yosef'i doğurduktan sonra Yaakov eve geri dönmek ister. Lavan'ın yanında yeteri kadar uzun süre kalmıştır. Lavan onun kalmasında ısrar eder ve kendisine bir fiyat telaffuz etmesini ister. Bu aşamada Yaakov olağanüstü bir hareket planına başvurur. Lavan'a, hiç ücret istemediğini söyler. Sadece sürüdeki her benekli veya çizgili kuzuyu ve her çizgili veya benekli oğlağı ayırmasını ister. Geriye düz renkli hayvanlar kalacaktır. Yaakov bundan sonra, ücreti olarak, bu düz renkli hayvanlardan benekli veya çizgili olarak doğan her hayvanı alacaktır.

Bu Lavan'ın aynı anda hem açgözlülüğüne hem de cehaletine hitap eden bir tekliftir. Yaakov'un yapacağı işi, neredeyse bir hiç karşılığında elde edebilecektir. Yaakov hiçbir ücret talep etmemektedir. Ve sürüde geriye kalan beneksiz ve çizgisiz hayvanların benekli ve çizgili hayvanlar doğurmaları çok uzak bir ihtimal gibi görünmektedir.

Ancak Yaakov doğrusunu bilmektedir. Sürülerin sorumluluğunu aldıktan sonra ayrıntılı bir prosedüre başlar. Farklı ağaçların dallarını alıp kabuklarını soyar ve bunları sürülerin su içtiği yerlere yerleştirir. Sonuçta hayvanlar gerçekten de çizgili ve benekli yavrular dünyaya getirirler.

Bunun nasıl olduğu, yalnızca Tora'yı açıklayan otoritelerin değil (ki çoğu bunun bir mucize ve Tanrı'nın, Yaakov'un refahını temin etmesinin bir yolu olduğu görüşündedir), bilim insanlarının da merakını uyandırmıştır. Bazıları Yaakov'un, genetik konusunda belli bir anlayış düzeyine sahip olduğu tahmininde bulunur. Beneksiz bir koç-koyun çifti, benekli bir kuzu dünyaya getirebilir. Şüphesiz, Yaakov bunu, Lavan'ın sürülerini güttüğü uzun yıllar içinde yaptığı gözlemlerle fark etmiş olmalıdır.

Başkaları, doğum öncesi beslenmenin epigenetik bir etkiye sahip olabileceği – başka bir deyişle, belirli bir genin, başka şartlarda olmayacak şekilde öne çıkmasına yol açabileceği – önermesinde bulunmuştur. Kabukları soyulmuş bu ağaç dalları sürülerin içtiği suya katıldığı takdirde, koyun ve farelerde kürkün rengini belirleyen Agouti genini etkileyebilirdi.¹

Her nasıl olduysa, bunun sonuçları dramatik olmuştur:

Adam (Yaakov) böylece fazlasıyla zenginleşti. Çok sayıda davarın yanında, cariyeleri, köleleri, develeri ve eşekleri oldu.

Bereşit 30:43

Kaçınılmaz olarak, Lavan ve oğulları kendilerini aldatılmış hissederler. Yaakov onlardaki memnuniyetsizliğini sezer ve – Bizzat Tanrı'nın oradan ayrılması yönündeki tavsiyesiyle ve eşlerine de danışarak – Lavan'ın koyunlarını kırkmaya gittiği bir zamanda oradan ayrılır. Lavan kısa süre içinde Yaakov'un ayrıldığını keşfeder ve onu takibe çıkar. Yedi gün sonra ona Gilad dağlarında yetişir.

Metin suçlama ve karşı suçlamalarla yüklüdür. Lavan ve Yaakov – her ikisi de kendisini aldatılmış hissetmektedir. Her ikisi de sürülerin kendi haklı malı olduğuna inanmaktadır.

¹ Joshua Backon, "Jacob and the Spotted Sheep: The Role of Prenatal Nutrition on Epigenetics of Fur Colour," [Yaakov ve Benekli Kuzular: Doğum Öncesi Beslenmenin Kürk Renginin Epigenetiğindeki Rolü] Jewish Bible Quarterly, Cilt. 36, No. 4, 2008.

Her ikisi de kendisini diğerk tarafın hilekârlığının kurbanı olarak görmektedir. Bunun sonucunda Yaakov, tıpkı daha önce canını kurtarmak için Esav'dan kaçmak zorunda kalmış olması gibi şimdi de, yine canını kurtarmak için Lavan'dan kaçmak zorunda kalmıştır.

Dolayısıyla soru geri gelmektedir: Yaakov nasıl bir adamdı? Bir iş tam – saf ve dürüst bir adam – olmaktan çok uzak görünmektedir. Ve tabii ki, dini bir rol modelinin davranma şekli bu olmamalıdır – öncelikle babası, sonra ağabeyi, sonra da kayınpederi onu hilekârlıkla suçlamıştır. Tora bize, Yaakov'un hayatını aktarırken ne tür bir hikâyeye anlatmaktadır?

Buna cevap olarak başvurulabilecek yaklaşımlardan biri, baskı gören toplumların halk hikâyelerindeki belirli bir karaktere – genellikle bu bir tavşandır; veya Afrika-Amerika geleneğinde “Brer Rabbit” (Tavşan Brer) – bakmaktır. Amerikalı edebiyat eleştirmeni Henry Louis Gates, bu tip karakterlerin, “köle toplumun, baskıcının onlara Tanrı'nın suretinde yaratılmış insanoğulları olarak bakma başarısızlığına cevap vermesinin yaratıcı yolunu” temsil ettiğini öne sürmüştür. Bu karakterlerin “kırılgan bir bedeni, ama aldatıcı biçimde güçlü bir akılları” vardır. Kendilerinden daha güçlü olan rakiplerini kurnazlıkla alt etmek için zekâlarını kullanarak, zengin ve güçlü tarafı kayıran baskınlık hiyerarşisini, küçük yollarla bozup dağıtabilmektedirler. Bunlar, özgür olmayanların anlık özgürlüklerini ve dünyanın rastgele adaletsizliklerine karşı bir protestoyu temsil ederler.²

Bana öyle geliyor ki, Yaakov'un, hayatının bu erken aşamasında temsil ettiği şey budur. Yaakov ikiz kardeşler içinde küçük olan olarak dünyaya girmiştir. Ağabeyi güçlüdür, al renkli, kıllı, becerikli bir avcıdır, açık kırsal alanın adamıdır. Buna karşılık Yaakov sessiz sakin bir öğrenim adamıdır. Bu haliyle bir de, babasının ağabeyini daha çok seviyor olduğu gerçeğiyle yüzleşmek durumunda kalmıştır. Daha sonraları kendisini, tahakkümcü, istismarcı ve hilekâr bir karakter olan ve Yaakov'un kırılganlığından kendisine avantaj sağlayan Lavan'ın merhametine muhtaç halde bulmuştur. Yaakov, tıpkı neredeyse hepimizin yaşamın şu veya bu aşamasında keşfettiği gibi, hayatın adaletsiz olduğunu anlayan adamdır.

Yaakov'un, katışıksız zekâsıyla gösterdiği şey, kuvvetlinin kuvvetinin, aynı zamanda zaafı da olabileceğidir. Esav yorgun ve aç halde avdan döndüğü zaman *behorluk* hakkını hiç düşünmeksizin biraz çorba karşılığında takas etmeye istekli olduğunda olan budur. Gözleri görmeyen Yitshak, yemesi için kendisine av eti getirecek olan oğluna *beraha* vermeye hazır olduğu zaman olan da budur. Lavan Yaakov'un iş gücünü bedava elde etme olasılığını duyduğu zaman olan da budur. Her gücün bir zayıf noktası vardır ve bu nokta, zayıf tarafından, güçlü karşısında zafer kazanmak için kullanılabilir.

Yaakov, zayıfın, güçlü tarafından yaratılmış olan hiyerarşiyi kabullenmeyi reddetmesini temsil eder. Eylemleri, bir baş kaldırma şeklidir; zayıfın (Esav karşısında), az sevilenin (Yitshak tarafından) ve sığınmacının (Lavan'ın evinde) kendi saygınlığı üzerinde diretmesidir. Bu anlamda Yaakov, tarihi olarak Yahudi olmanın nasıl bir şey olduğunun öğelerinden biridir.

Ancak bu kısımlarda gördüğümüz Yaakov, nihayetle sürekli kendimize örnek almamız beklenen kişi değildir. Bunun sebebini de kolayca görebiliriz. Yaakov, Esav ve Lavan'la olan mücadelesinden üstün çıkmıştır, ancak bunun bir bedeli olmuş, Yaakov hayatını kaybetme korkusuyla kaçmak durumunda kalmıştır. İnce kurnazlıklar sadece geçici birer çözümdür.

Yaakov ancak daha sonraları, melekle yaptığı güreş maçının sonrasında yeni bir isim – yani yeni bir kimlik – almaktadır: Yisrael; “çünkü Tanrı'yla ve insanlarla mücadele ettin ve

² Henry Louis Gates, *Black Literature and Literary Theory [Siyahi Edebiyat ve Yazın Teorisi]*, New York, Methuen, 1984, s. 81-104.

başarılı oldun.” ‘Yisrael’ iken, insanlarla doğrudan yüzleşmekten korkmayacaktır. Artık onları zekice, ama nihayette beyhude stratejilerle alt etmeye ihtiyacı yoktur. Zaman içinde çocukları, saygınlığı, Tanrı ile yapacağı feshedilemez antlaşmada yatan halk haline gelecektir.

Yine de, Yaakov’un yaşamının ilk döneminden bazı dokunuşları Yahudi tarihinin en dikkate değer özelliklerinden birinde görmekteyiz. Neredeyse iki bin yıldır, Yahudilere birer parya olarak tepeden bakılmış, ama tıpkı Yaakov’un, kendisini olsa olsa ikinci planda kalmaya mahkûm eden güç veya sevgi hiyerarşisini kabullenmeyi reddetmiş olması gibi, onlar da bu imajı içselleştirmeyi reddetmişlerdir. Tarih boyunca Yahudiler, Yaakov gibi, fiziksel kuvvete veya maddi zenginliğe değil, aklın niteliklerine bel bağlamışlardır.

Her halükârda, sonuçta Yaakov, Yisrael haline gelmelidir. Çünkü insanlığın ve Tanrı’nın gözünde endam kazananlar, kurnazlıkla muzaffer olanlar değil, ahlaki cesarete sahip olan kahramanlardır.

Şabat Sofrası İçin Tartışma Soruları:

1. Hayatınızda inanç sisteminize meydan okunduğunu ve değer ya da prensiplerinizi savunmaya ihtiyaç duyduğunuzu hissettiğiniz bir zaman oldu mu?
2. İsim değişiklikleri ve bir ismi tanımanın önemi Sefer Bereşit’te ve genel olarak Tanah’ın bütününde başka nerelerde karşımıza çıkmaktadır?
3. Ahlaki açıdan karmaşık bir kararla karşı karşıya kaldığınızda size ne rehberlik eder? Kendi deneyiminizi hangi yönlerden Yaakov’un hikâyesiyle ilişkilendirebiliyorsunuz?